

Adriaen van Ostade, *landschap met oude eik*

Op de veiling van 27 maart 1963 bij Sotheby & Co te Londen werd, met steun van de Vereniging Rembrandt, een landschap van Adriaen van Ostade aangekocht (afb. 1). Het paneel, 33,5 × 47,5, gesigneerd A. v. Ostade, is een goede bekende in Nederland. Het maakte vroeger deel uit van de verzameling E. A. Veltman te Bloemendaal en kwam daarna via Kunsthandel D. A. Hoogendijk in het bezit van de heer J. C. H. Heldring te Oosterbeek. Het werd op vele tentoonstellingen in binnen- en buitenland geëxposeerd.

Het landschap, vermoedelijk geïnspireerd op de duinstreek bij Haarlem, in bruine en gele okerleuren geschilderd, is opgebouwd volgens een veelgebruikt schema: een donkere voorgrond met links op een verhoging een boom als repoussoir, een helder verlicht tweede plan – hier beheerst door een korenveld en een stenen brug – en een verschiep, minder sterk verlicht, summier verlevendigd door geboomte en een molen. Dit schema doet reeds vroeg zijn intrede bij de Hollandse landschapschilders en van omstreeks 1630 af zijn talloze voorbeelden bekend, o.a. bij Esaias van de Velde, Jan van Goyen, Salomon van Ruisdael en Pieter de Molijn.

Hoewel dus in onderwerp en compositie ons schilderij in geen enkel opzicht een bijzondere

plaats inneemt, heeft het iets aantrekkelijks en eigens, dat het doet uitgaan boven het gewone. Is het de dreigende lucht, die, met losse streek geschilderd, grijs boven het landschap hangt? Is het 't lichteffect dat, juist iets sterker dan gewoon, het korenveld in een gouden gloed zet en dat ons het woord 'rembrandtiek' onwillekeurig in de mond geeft? Hoe dan ook, het schilderij heeft zózeer een eigen karakter en bekoorlijkheid, dat het een opvallende plaats inneemt in de Hollandse landschapskunst en een waardevolle aanwinst voor het Rijksmuseum betekent.

Het schilderij is gesigneerd, maar niet gedateerd. In de catalogus van de verzameling Heldring (nr. 20) wordt het door Hannema 'in het midden der veertiger jaren' gedateerd, een mening die o.a. overgenomen wordt in de catalogus 'Kunstschatten uit Nederland', Museum Boymans 1955 nr. 91, waar de datering 'omstreeks 1645' luidt. Wij zijn echter van mening dat deze datering niet geheel juist is.

Behalve ons paneel zijn de volgende landschappen van Adriaen van Ostade bekend:

1. Het landschap in de Stichting Willem van der Vorm te Rotterdam, gesigneerd en gedateerd 1639, paneel 38 × 54 (afb. 2).

2. Het tot dusver niet gepubliceerde landschap

Afb. 1

Afb. 2

met herder en vee uit de verzameling H. Wetzlar te Amsterdam, paneel $49,4 \times 66$, gesigneerd en gedateerd 1639 (afb. 3).

3. Het grote landschap, dat zich vroeger in de verzameling Goudstikker bevond en dat het laatst gesignaleerd kon worden op de Oude Kunst en Antiekbeurs te Delft, 1952, in eigendom van Kunsthandel H. van der Ploeg. Het doek, 112×150 is gesigneerd en gedateerd 1644 (afb. 4).

4. Het kleine landschapje uit de Ermitage te Leningrad, paneel $26,7 \times 33$, gesigneerd en gedateerd 1645 (afb. 5).

Een landschap, dat op de landschaptentoonstelling te Dordrecht in 1963 onder no. 33 als Jan van Goyen voorkwam doet zeer sterk denken aan Van Ostade. Gezien het niet de signatuur van Van Ostade draagt, menen wij er beter aan te doen het buiten beschouwing te laten.

Het landschap van Van der Vorm is geschilderd in bruine en goudgele kleuren. Lichte zonneplekken verlevendigen het vergezicht op verschillende plaatsen, waardoor een boeiende, maar toch ook een ietwat rommelige compositie verkregen is. De speling van het licht op het gebladerte en het

Afb. 1. Landschap met oude eik. Rijksmuseum, Amsterdam.

Afb. 2. Landschap, 1639. Stichting Willem van der Vorm, Rotterdam.

Afb. 3. Landschap met kudde, 1639. Verzameling H. Wetzlar, Amsterdam.

Afb. 3

rulle zand is met dikke lichte verfstippen weergegeven. Eenzelfde techniek heeft Van Ostade toegepast in het schilderij van de verzameling Wetzlar. De compositie is hier echter zeer simpel, de figuren nemen een belangrijke plaats in en het lichteffect, dat de schilder in deze tijd bijzonder geboeid moet hebben, is hier verkregen door een zeer donker grijze lucht waartegen zelfs het geboomte – bijzonder los en vlot geschilderd – lichter afsteekt.

Het schilderij uit 1644 hebben wij het laatst in 1952 kunnen zien. Naar onze herinnering varieerde hier de kleur van bruin in de voorgrond tot geelgroen en groen in het middenplan en het geboomte. Het lichteffect speelt een minder belangrijke rol. Het schilderijtje uit de Ermitage sluit hier enigszins bij aan, hoewel het zeer veel kleiner van formaat is. In ieder geval is het in vergelijking met de twee landschappen van 1639 totaal anders van kleur en schilderwijze. De bomen zijn tamelijk helder groen, de figuren op de

voorground zijn kleurrijk en de wolkenlucht is zonder een spoor van romantiek. De gele en bruine kleuren zijn geheel verdwenen en de losse schilderwijze heeft plaats gemaakt voor een meer zorgvuldige. Wanneer wij deze ontwikkeling in kleur en stijl vergelijken met de interieurs van Adriaen van Ostade zien wij een geheel overeenkomstige ontwikkeling. De voorkeur voor een bruine toonschildering, gecombineerd met een sterk lichteffect blijkt zich te beperken van enige jaren vóór tot enige jaren na 1640.¹ Gezien in deze ontwikkeling wekt het landschap van het Rijksmuseum de indruk, dat het omstreeks 1640 en zeker niet omstreeks 1645 geschilderd is. Deze opvatting wordt ondersteund door een landschap van Isaac van Ostade, dat zich in het Kunstmuseum te Bazel bevindt en dat 1641 gedateerd

Afb. 5. Landschap, 1645. Ermitage, Leningrad. ▶

Afb. 4. Landschap met boerehoeve, 1644. Kunsthandel H. van der Ploeg, 1952.

Afb. 6. Isaac van Ostade, Landschap, 1641. Öffentliche Kunstsammlung Basel. ▶

Afb. 7. De verkondiging aan de herders. Herzog Anton-Ulrich-Museum, Braunschweig.

is (afb. 6). Dit heeft zóveel overeenkomst met het paneel uit het Rijksmuseum dat men wel haast mag aannemen dat zij ongeveer gelijktijdig zijn ontstaan.

In hoeverre het 'rembrandtieke' licht in de drie vroege landschappen van Adriaen van Ostade gezien moet worden als een invloed van Rembrandt is een moeilijk te beantwoorden vraag. Algemeen wordt een invloed van Rembrandt op Adriaen van Ostade aangenomen en inderdaad geven enkele schilderijen daar aanleiding toe, met name de verkondiging aan de herders uit het museum te Brunswijk (afb. 7). Helaas is dit werk niet gedateerd, maar de bruine kleuren en de losse toets geven aanleiding het ontstaan op omstreeks 1640 te stellen. Mogelijk heeft Rembrandts ets van hetzelfde onderwerp uit 1634 als inspiratiebron gediend. Wij hebben gezien, dat Ostades voorkeur voor bruine toon en sterke licht-effecten in de jaren rondom 1640 valt en zo men een invloed van Rembrandt aanneemt, dan moet deze tot die korte periode beperkt zijn gebleven¹. Zolang echter de datering van Rembrandts landschappen en ook de juistheid van de toeschrijving van een aantal hiervan nog een groot probleem vormen, menen wij dat grote voorzichtigheid is geboden wanneer het er om gaat een directe invloed van Rembrandt in ons landschap van Adriaen van Ostade aan te wijzen.

¹ Vergelijk het artikel van R. Klessmann, *Die Anfänge des Bauerninterieurs bei den Brüdern Ostade in het Jahrbuch der Berliner Museen, Zweiter Band 1960, blz. 92.*